

Kieleenkö kulttuuri kompastuu?

Lukijat sivuuttavat usein sanomalehden kulttuurisivut otsikoita vilkaisematta, koska eivät usko kuitenkaan ymmärtävänsä mitään juttujen sisällöstä. Yleisesti ollaan sitä mieltä, että sanomalehtien kulttuurikirjoittajat kirjoittavat omaa munkkilatinaansa, joka on niin täynnä sivistyssanoja ja outoja käsitteitä, ettei sitä tavallisen ihmisen ymmärrettäväksi ole tarkoitettukaan. Mutta pitääkö tämä käsitys todella paikkansa?

Olen tarkkaillut noin kuukauden ajan neljän eri sanomalehden kulttuuriosastojen kieltä ja tutkinut sitä erityisesti luettavuuden kannalta. Tutkimuksessani ovat olleet mukana Helsingin Sanomat, Hämeen Sanomat, Etelä-Suomen Sanomat ja Lapin Kansa. Näin otos antaa kohtalaisen laajan kuvan koko Suomen kulttuurikirjoittamisen laadusta.

Lukemistani teksteistä olen poiminut eroon kaikki sellaiset kohdat, jotka minusta itsestäni tuntuivat vaikeaselkoisilta. Lisäksi kiinnitin huomiota sellaisiin kohtiin, joiden oletin tuottavan vaikeuksia keskimääräislukijalle. Niinpä puutuin esimerkiksi tarpeettomaan vierassanojen käyttöön, vaikka itse olisinkin sanat ymmärtänyt.

Tutkimukseni osittain kumosi, osittain vahvisti niitä ennakkoluuloja, joita lukijat tuntevat kulttuuriosastojen kieltä koh-

taan. Lisäksi tutkimus paljasti kiintoisia eroja eri lehtien välillä.

Hämeen Sanomien kulttuurisivut olivat kauttaaltaan ja päivästä toiseen lähes virheetöntä ja helppotajuista tekstiä. Melkein yhtä mainiosti selviytyi Lapin Kansa, josta löytyi vain muutama ymmärtämistä hankaloittava välimerkkivirhe ja jokunen vaikeahahmotteinen lause. Etelä-Suomen Sanomien kulttuurikirjoittajat olivat jo paljon huolimattomampia: heidän teksteissään esiintyi paljon ns. substantiivitauteja ja hankalahahmotteisuutta. Todellinen virheviidakko ja paha aavistamattoman lukijan surmanloukku löytyi kuitenkin Helsingin Sanomien kulttuurisivuilta. Niinpä monet esimerkeistäni ovatkin Helsingin Sanomista.

Lopullista ymmärtämistä ehkä kaikkein vähiten haittaava virheryhmä olivat välimerkkivirheet. Toisaalta välimerkkivirheet olivat yleisin virhetyyppi.

Kaikkein useimmin kirjoittajilta oli hukassa pilkun paikka. »Mies tekee vakavaa työtä valitsemallaan linjalla_ ja soisi innoittavien hetkien hänelle lisääntyvän, koska vain niiden avulla voi syntyä katsojaa sytyttävää jälkeä», kirjoittaa Lapin Kansan kuvataidekriitikko — ja panee lukijan hetkeksi ihmettelemään, kenelle mies toivoo lisää innoittavia hetkiä.

Myös kaksoispisteen käyttö osoittautui yllättävän pulmalliseksi useille kirjoittajille. Useimmiten sen sijasta oli käytetty joko pistettä tai pilkkua: »Pokkarimuoto ei kuitenkaan merkitse huolimattomuutta_ kirjan ulkoasu on tyylikäs ja harkittu.»

Välimerkkipvirheiden tapaan myös kaksihakmoitteiset sanonnat olivat yleisiä mutta ymmärtämisen kannalta melko harmittomia kompastuskiviä, vaikka kylä nekin saivat lukijan ajatukset helposti sekaisin — ainakin hetkeksi. Varsin hauska rakennustyöstä tuntuu raportoivan esimerkiksi Lapin Kansan teatteriarvostelija: »Yhdessä lavastaja Ulla Selinheimon kanssa Mikkulainen on rakentanut näyttämökorokkeen, kuusihenksen näyttelijäseurueen, kahden musikantin, parin nukkehahmon ja muun vähäisen rekvisiitan varaan eloisan ja liikuteltavan kokonaisuuden.»

Kiilalauseet olivat teksteissä kolmas, varsin yleinen kompastuskivi. Erottamalla kaksi yhteen kuuluvaa sanaa kauas toisistaan ne panivat lukijan pikamuistin kovalle koetukselle. Yleensä kiilalause oli selittävä relatiivilause, mutta huolimattomimmat kirjoittajat onnistuivat tunkemaan melkein mitä vain rakoon kuin rakoon.

Ainakin seuraavassa on Lapin Kansan kirjoittaja pitänyt poromiestä pitkään jännityksessä, ennen kuin on kertonut, mitä ihmeellistä teatterin suuressa salissa oikein on: »Teatterin suuressa salissa, vaikka esitys onkin tuotu lähelle yleisöä, ei synny niin aitoa ja estotonta elämystä kuin lasten omassa ja tutussa ympäristössä.»

Kiilalauseita huomattavasti harvinaisempia mutta muistia vähintään yhtä pahasti rasittavia kompastuskiviä olivat pitkät ja monipolviset attribuutti-ilmaukset.

Todelliseen kiirastuleen joutuu lukija yrittäessään ymmärtää esimerkiksi seuraavaa Helsingin Sanomien kirja-arvostelijan runokokoelmakuvausta: »Toinen kokoelma_ nimeltään Paratiisiaavistus_ muodostaa osastoittain etenevän kehityskulun hieman masokistissävyisestä kärsimyksestä mystisväritteisten aavistelujen kautta laajan ja harmonisen yhteyden kokemukseen tai ainakin sellaisen asettamiseen pyrkimyksen suunnaksi.» Tässä ymmärtämistä vaikeuttaa entisestään se, ettei teoksen nimen ilmoittavaa lauseenli-

säköttä ole erotettu pilkuilla muusta lauseesta.

Ymmärtämisen helpottamiseksi lause olisi tullut ehdottomasti pilkkoa pienemmäksi, esimerkiksi näin: *Satu Salminiityn toinen runokokoelma Paratiisiaavistus jakautuu kolmeen osastoon. Ensimmäisessä osastossa Salminiitty kuvaa kärsimystä, jota sävyttää itsensäkieltäminen. Toisessa osastossa kärsimys kehittyy mystisväritteiseksi aavisteluksi, ja kolmannessa osassa sen tilalle astuu sopusointu, joka syntyy jumalyhteyden löytymisestä.*

Substantiivitauti ei tunnu olevan kulttuurin kielessä kovin yleistä. Esiintyessään se on kuitenkin omiaan hämärtämään sanottavan sisältöä. Mitä lienee Etelä-Suomen Sanomien kulttuuritoimittaja tarkoittanut kirjoittaessaan: »Suomen taideakatemian näyttely- ja tiedotusosaston panos kevätkaudessa on vahva historiallisella puolella»? Sitäkö, että kevätkaudella osasto järjesti suurimman osan museotöiden näyttelyistä?

Suoraan politiikan kielestä kulttuurisivuille lainautuneelta vaikuttaa puolestaan seuraava substantiivitautitapaus, joka oli Max Jakobsonin muistelmateoksen »38. kerros» arvostelussa: »Arvioiden suorittajina ovat olleet ensisijaisesti ne henkilöt, jotka tavalla tai toisella osallistuivat tämän ajan politiikan tekemiseen». Yksinkertaisempaa olisi ollut kirjoittaa: *Kekkosen ajan politiikkaa ovat arvioineet ensisijaisesti Kekkosen ajan poliitikot.*

Vierassanoja ei kulttuuriteksteissä käytetty läheskään niin yleisesti kuin voisi luulla. Suurin osa kirjoittajista tunsivat velvollisuutensa lukijaa kohtaan ja käyttivät sivistyssanaa ainoastaan silloin, kun asian ilmaisemiseksi ei ollut muuta keinoa. Toisaalta varsinkin Helsingin Sanomiin tuntui pesiytyneen luvattoman monta sellaista kirjoittajaa, jotka eivät pyrikään tulemaan ymmärretyiksi vaan viis veisaavat lukijasta ja »briljeeraavat virtuoosimaisesti kultivoituneen sanankäytön eleganssilla». Täysin turhaa on kirjoittaa: »Yleisö reagoi positiivisesti», kun voi aivan yhtä hyvin sanoa, että yleisö ihastui esitykseen. Paremmiin puolusteltavissa lienee tiiviin

ammattikielinen ilmaisu: »Altossa on hehkovaa intensiteettiä, glissandot ja juoksutukset ovat hämmentävän hyvin toteutettuja – – » — vaikka kyllä tämänkin olisi varmasti pystynyt sanomaan niin, että ammattitermejä taitamatonkin sen ymmärtäisi.

Monenlaisia kompastuskiviä tuntuu siis olevan kulttuuria seuraavan lukijan polulla. Totuuden nimessä on kuitenkin sanottava, että pääosa kulttuurisivujen artikkeleista on helppolukuista tekstiä. Monissa jutuissa kompastuskiviä ei ole ollenkaan, toisissa vain yksi tai kaksi.

Vältelemällä pääkaupunkiseudun lehtiä ja lukemalla maakuntalehtiä saa eteensä suhteellisen siistiä tekstiä. Toisaalta lukukelpoisia artikkeleita löytää hyvällä onnella myös pääkaupunkilehdistä, kunhan vain osaa kaihtaa tiettyjen toimittajien juttuja: vaikuttaa siltä, että yhdet ja samat kirjoittajat tuottavat jatkuvasti huonoa ja vaikeaselkoista tekstiä.

Vaikka siis kulttuurisivujen kieltä on yleensä melko helppo ymmärtää, näyttää parantamisenkin varaa olevan. Onneksi myös kulttuuritoimittajat itse tuntuvat tiedostaneen tämän tarpeen — joskin hämärästi: »Mutta kaiken tämän *kertomisen olisi voinut hoitaa* älykkäämminkin, yksinkertaisemmin ja linjakkaammin.» (Helena Ylänen, Helsingin Sanomat 21. 1. 1984.)

PEKKA HUOLMAN